

"Mağrib vaktinde ki o zaman..." Açıklar mısınız?

Bu derste geçen engin manaları özetlemeye çalışalım:

1. Mağrib vakti kış mevsiminin başlamasını hatırlatır:

Sabah namazı evvel-i bahar zamanını, öğle namazı yaz mevsiminin ortasını ve ikindi namazı güz mevsimini hatırlattığı gibi, akşam namazı da kış mevsiminin başlamasını hatırlatır.

2. Güz mevsimi, nazenin ve güzel mahlûkatının veda-yı hazinânesi içinde gurub etmesinin zamanını andırır:

Kışın gelmesiyle yaz âleminin güzel mahlûkları bu âleme veda ederler. İşte akşam namazı bu hüznü vedayı hatırlatır. Zira günün o vaktinde Güneş batmış ve insanın ünsiyet ettiği eşya gecenin karanlığında gizlenmiştir.

3. İnsanın vefatıyla bütün sevdiklerinden bir firak-ı elîmâne içinde ayrılıp kabre girmek zamanını hatırlatır:

Nasıl ki akşam vaktinde dünya karanlığa gömüldü ve gündüz âlemi insanı terk etti ise; aynen bunun gibi, bir gün de insanın hususî güneşi batacak, hususî kıyameti kopacak ve temelleri kendi hayatı üzerine kurulmuş olan dünyası yıkılacaktır.

4. Dünyanın zelzele-i sekerat içinde vefatıyla, bütün seknesinin başka âlemlere göçmesini ve bu dar-ı imtihan lambasının söndürülmesi zamanını hatırlatır:

Evet, akşam namazı üç vefatı hatırlatmaktadır:

- 1) Yaz mevsiminin güzel mahlûklarının hüznü vedaasını,
- 2) İnsanın vefatını,
- 3) Âlemin vefatı olan kıyameti...

Demek, akşam vakti girdiğinde bu üç büyük cenazenin başında hayalen durup bu mânaları tefekkür etmeliyiz. Güneş battığı, dünyamız karanlığa gömüldüğü gibi, bir gün de kıyamet kopacak ve bu dünya imtihanı tamamen kapanacaktır.

"Gök çatladığında, yıldızlar döküldüğünde, denizler yarılıp akıtıldığında, kabirlerin içi dışına getirildiğinde... Güneş katlanıp dürüldüğünde, yıldızlar bulandığında, dağlar yürütüldüğünde..." (Tekvir, 81/1, 2, ...) mealindeki Tekvir suresinde geçen âyetlerin açıkça ifade ettiği gibi, o gün güneş dürülecek, dünya bir zelzele içinde sekarâta, yani can çekişmeye başlayacaktır.

“Ey İnsanlar! Rabbinizden sakının; şüphesiz o kıyamet gününün sarsıntısı çok büyük bir şeydir. Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiğinden geçer. Ve her hamile kadın çocuğunu düşürür. İnsanları hep sarhoş görürsün, hâlbuki sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir.” (Hac, 22/1-2)

"İşte şu mevt ve sekerat ile Kadîr-i Ezelî kâinatı çalkalar; kâinatı tasfiye edip, Cehennem ve Cehennem'in maddeleri bir tarafa, Cennet ve Cennet'in mevadd-ı münasibeleri başka tarafa çekilir, âlem-i âhîret tezahür eder.”(1)

5. Zevalde gurub eden mahbuplara perestiş edenleri şiddetle ikaz eden bir vakittir.

Güneş'in batmasıyla akşam vakti âdeta lisan-ı hâli ile şöyle der:

“Ey fâni mahbuplara âşık olanlar! Ey batmaya mahkûm olanların peşinde koşanlar! Ey **Kadim-i Bâkî**'den yüz çevirip fânilerle ünsiyet edenler! İbret alınız, aklınızı başınıza alınız. Nasıl ki bu koca Güneş battı ve ünsiyet ettiğiniz her şey karanlıkta saklandı ise; aynen bunun gibi, bir gün gelecek, sizin de hususî güneşiniz doğmamak üzere batacaktır.”

6. Ruh-u beşerin fıtraten bir cemâl-i Bâkîye âyine-i müştak olması:

Bu cümlelerin izahı, [Üçüncü Lem'a'da](#) çok hârika bir şekilde izah edilmiştir. Arzu edenler o risaleyi okuyabilirler.

7. Şu azim işleri yapan ve bu cesim âlemleri çeviren, tebdil eden Kadim-i Lemyezel ve Bâkî-i Lâyezâl'in Arş-ı Azameti'ne yüzünü çevirmek:

“Şu azim işler”

- 1) Yaz mevsiminin güzel mahlûklarının hüznü vedası,
- 2) İnsanın vefatı,
- 3) Âlemin vefatı olan kıyamet...

Üstadımızın burada Cenâb-ı Hak için kullandığı; **“Kadim-i Lemyezel”** ve **“Bâkî-i Lâyezâl”** ifadelerindeki **“Lemyezel”** ve **“Lâyezâl”** kelimeleri aynı mânada olup, tefennün sanatından dolayı aynı kelime tekrar edilmemiş ve aynı mânaya gelen farklı kelimeler kullanılmıştır. İki kelimenin de mânası, **“zeval bulmayan, daimî**

---

olan” demektir.

Kadim-i Lemyezel: Zeval bulmayan ezeli zat; **Bâkî-i Lâyezâl:** Daimî olan Bâkî zat, demektir. Demek birinci ifade Cenâb-ı Hakk’ın ezeliyeti ile ilgili, ikinci ifade ise bekası ve ebediyeti ile ilgilidir.

“Arş-ı Azameti’ne yüzünü çevirmek” ifadesinde kullanılan kelimeler de çok manidardır. **“Arş-ı Azamet”** Allah’ın büyüklüğünün ve azametinin arşı demektir. Herhâlde bu ifadenin burada kullanılmasının sebebi, akşam namazı vaktinin çok büyük icraatları hatırlatmasından dolayıdır. Yani kişi, o vaktin hatırlattığı azim icraatları tefekkür eder ve daha sonra da yüzünü o icraatların sahibi olan zatın Arş-ı Azameti’ne çevirir.

8. Bu fânilerin üstünde “Allahû Ekber” deyip onlardan ellerini çekip hizmet-i Mevlâ için el bağlamak:

Akşam vaktinde Güneş’in batması kişiye şu mânaları ihtar eder:

"Her şey fânidir ve bir gün bu koca Güneş’in batması gibi batacak, kaybolacak. O hâlde onlar seni terk etmeden evvel sen onları terk et ve bu fânilerin üstünde **“Allahû Ekber”** diyerek onlardan elini çek! Bütün o fânilere bedel, **Kadim-i Bâkî** olan Rabbinin hizmeti için el bağla ve ubudiyetini takın."

9. Dâim-i Bâkî’nin huzurunda kıyam edip “Elhamdülillâh” demekle kusursuz kemâline, misilsiz cemâline ve nihâyetsiz rahmetine karşı hamd-ü sena etmek:

Hamd: Yapılan bir iyiliğe karşı, tâzim yoluyla, güzel sıfatlarla medh-ü senada bulunmaktır. **“Elhamdülillâh”** diyen kimse, **Cenâb-ı Hakk’ın** büyüklüğüne, kemâline ve cemâline delâlet eden bütün isim ve sıfatlarına karşı O’nu medih ve sena etmiş olur.

10. اِيَّاكَ تَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ demekle muinsiz Rububiyetine, şeriksiz Ulûhiyetine, vezirsiz Saltanatına karşı arz-ı ubudiyet ve istiâne etmek:

Muinsiz (yardımcısız) rububiyet:

Rububiyet terbiye edici olma demektir. Terbiye, bir şeyi ilk noktadan itibaren safhalar halinde bir kemal noktasına doğru yürütmek ve o noktaya ulaştırmaktır. Bunun en yakın misali, insanın ana rahminde bir nutfe ile başlayan dokuz aylık yolculuğu sonunda bütün organları mükemmel bir insan haline gelmesidir. İnsanın bu terbiyesinde Cenab-ı Hak için bir yardımcı düşünülemez gibi bütün alemlerin terbiyesinde de yardımcıları iş düşmez. Meyvenin terbiyesinde ağaç yardımcı değildir, zira o da yaratılmış ve terbiye edilmiştir. Bütün sebepler de böyledir.

Şeriksiz Ulûhiyet: Uluhiyet, ma'budiyet manasına gelir. Yani, Allah kendisine ibadet edilen yegane zattır.

Bu cümlelerin geniş izahı [Yirminci Mektup'tadır](#). Sadece bir bölümünü hatırlayalım:

“İmanı elde eden ruh-u beşer, mânisiz, müdahalesiz, hâilsiz, mûmânaatsız; her hâlinde, her arzusunda, her anda, her yerde o ezel ve ebed ve hazâin-i rahmet maliki ve defâin-i saadet sahibi olan Cemil-i Zülcelâl, Kadir-i Zülkemâl’in huzuruna girip hâcâtını arz edebilir. Ve rahmetini bulup kudretine istinad ederek kemâl-i ferah ve sÛruru kazanabilir.”(2)

11. Nihâyetsiz kibriyasına, hadsiz kudretine ve âczsiz izzetine karşı rÛkûa gidip bütün kâinatla beraber zaaf ve âczini, fakr ve zilletini izhar etmekle رَبَّائِ الْعَظِيمِ deyip Rabb-i Azim’ini tesbih etmek:

RÛkûa giderken tefekkür edilecek mâna:

Cenâb-ı Hakk’ın nihâyetsiz kibriyası, kudreti ve izzeti karşısında; âczimizi, fakrımızı ve zilletimizi izhar ederek eğilmek, daha sonra bu manaya kâinatı da ortak etmek ve hem kendi namımıza hem de bütün varlık alemini namına رَبَّائِ الْعَظِيمِ diyerek **Rabb-i Azim** olan Allah’ı tesbih etmek...

12. Zevalsiz cemâl-i zatına, tagayyÛrsüz sıfat-ı kudsiyesine, tebeddÛlsÛz kemâl-i sermediyetine karşı secde edip hayret ve mahviyet içinde terk-i mâsiva ile muhabbet ve ubudiyetini ilan edip hem bütün fânilere bedel bir Cemil-i Bâkî, bir Rahîm-i Sermedî bulup رَبَّائِ الْعَظِيمِ demekle zevalden mÛnezzehtir, kusurdan müberra Rabb-i Âlâ’sını takdis etmek:

Bu ifadede **Cenâb-ı Hakk’a dair üç hakikatten** bahsedilmektedir:

- Zatî cemâlinin zevalsiz olması,
- Kudsî sıfatlarının tagayyÛrsüz olması,
- Sermedî kemâlinin tebeddÛlsÛz olması.

Şimdi bu üç kavram üzerinde duralım:

a. Zatî cemâlinin zevalsiz olması: Üstadımızın beyan ettiği gibi, **“Bir şey zatî olsa onun zıddı ona arız olamaz.”** Mahlukatın bütün güzelliklerinin kaybolup gitmeleri gösteriyor ki onların güzellikleri zatlarından değil Allah’ın tezyiniyle, güzelleştirmesiyledir. Bütün bu güzellikleri ihsan eden Cenab-ı Hakk’ın cemali zevalden mÛnezzehtir, yani zail olup kaybolmaz; fenadan mukaddestir, yani fani olup yok olmaz.

---

b. Kudsî sıfatlarının tagayyürsüz olması: Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları da tagayyürden yani değişip başkalaşmadan münezzehtir, hâlbuki insanların sıfatları her daim tagayyüre mahkûmdur. Mesela, insan bugün güçlüdür, yarın zayıf düşer ve bakıma muhtaç olur. Bugün zengindir, ama yarın fakir olabilir. Allah Teâlâ için ise bunlar düşünülemez. O'nun sıfatları nihâyetsizdir, ebedîdir ve tagayyürden münezzehtir.

c. Sermedi kemâlinin tebeddüsüz olması: Bu, bir önceki maddeye benzemektedir. Aradaki tek fark; önceki maddede Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarından, burada ise kemâlinde bahsedilmektedir; sıfatları tagayyürden münezzehtir olduğu gibi, kemâli de tebeddülden münezzehtir. O'nun kudretine acz giremediği gibi, kemaline de noksanlık arız olamaz.

Cenâb-ı Hakk'ın kemâli denildiğinde, O'nun her türlü kusurdan münezzehtir, noksanlıktan mukaddes ve çirkinlikten müberra olduğu anlaşılır.

Bu izahlardan sonra Üstadımızın mezkûr ifadesini şöyle izah edebiliriz:

Kul, sırayla şunları yapar:

- a. Cenâb-ı Hakk'ın cemâlini, kemâlini ve kudsî sıfatlarını tefekkür eder.
- b. Daha sonra bu cemâl ve kemâle karşı secde eder.
- c. Daha sonra da bu cemâl ve kemâle karşı hayret ve mahviyet içinde mâsivayı terk ederek ilahî muhabbetini ve ubudiyetini ilan eder.
- d. Bütün fânilere bedel bir **Cemil-i Bâkî**, bir **Rahîm-i Sermedî** bulup **سُبْحَانَ رَبِّيَ أَعْلَى** diyerek **Rabb-i Âlâ**'sını takdis eder.

Ne mutlu bu mânaları tefekkür ederek secdeye varabilenlere!..

13. Sonra teşehhüd edip, oturup, bütün mahlûkatın tahiyat-ı mübarekelerini ve salavat-ı tayyibelerini kendi hesabına o **Cemil-i Lemyezel ve **Celil-i Lâyezâl'e** hediye etmek:**

"Tahiyat" kelimesinin mânası konusunda Külliyat'tan bir nakil:

"... Aynen öyle de âciz bir abd, namazında 'Ettahiyâtü lillâh' der. Yani, 'Bütün mahlûkatın hayatlarıyla sana takdim ettikleri hediye-i ubudiyetlerini, ben kendi hesabıma, umumunu sana takdim ediyorum. Eğer elimden gelseydi, onlar kadar tahiyeler sana takdim edecektim. Hem sen onlara, hem daha fazlasına layıksın.' İşte şu niyet ve itikad, pek geniş bir şükr-ü küllîdir."(3)

Demek, mahlûkların hayatlarıyla yapmış oldukları ibadetleri, onların

---

tahiyyatlarıdır. İşte namaz kılan kul, teşehhüdde **“Ettehiyyâtü”** duâsını okurken bütün mahlûkların hayatlarıyla yapmış oldukları ibadetleri, onların namına Cenâb-ı Hakk’a takdim eder.

Rabbimiz bu mânaların tefekkürünü bizlere kolaylaştırın! Âmin!

14. Resul-i Ekrem’e selâm etmekle biatını tecdid ve evâmirine itaatini izhar etmek:

Namaz kılan bir kimse, namazda Habib-i Kibriya Efendimize (asm) selam vermekle ona olan biatını yeniler; getirdiği emirlere itaatini gösterir ve ilan eder. Demek teşehhüdde oturup **السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ** dediğimizde, bu biatı tecdid ettiğimizi, bütün emirlere itaatimizi izhar ettiğimizi düşünmeli ve namazın hakikatine ulaşmaya çalışmalıyız.

15. İmanını tecdid ile tenvir etmek için şu kasr-ı kâinatın intizam-ı hakîmânesini müşahede edip Sâni-i Zülcelâl’in vahdaniyetine şehadet etmek:

İman hakikatlerini ve kâinatta tecelli eden esmâ-i İlâhîyeyi tefekkür etmek imanın tecdidine ve ziyadeleşmesine bir sebeptir. Bu mesele Otuz Üçüncü Söz’ün ahirinde şöyle izah edilmektedir:

“Şu Otuz Üç Pencereli olan Otuz Üçüncü Mektup, imanı olmayanı inşaallah imâna getirir. İmanı zayıf olanın imanını kuvvetleştirir. İmanı kavi ve taklidî olanın, imanını tahkiki yapar. İmanı tahkiki olanın, imanını genişlendirir. İmanı geniş olana, bütün kemâlât-ı hakikiyenin medarı ve esası olan marifetullahta terakkiyat verir; daha nuranî, daha parlak manzaraları açar.”(4)

Namaz kılan kişi:

a. O namaz vaktinin hatırlattığı icraat-i azimeyi tefekkür eder. (O vaktin gelmesi için dünyanın kendi ekseninde saatte 1.670 km. hızla, Güneş etrafında ise saatte 108 bin kilometre gibi büyük bir süratle dönmesi azim birer icraat olduğu gibi, her namaz vaktinin hatırlattığı ve daha önce Dördüncü Nükte’de ifade edilen işler de birer büyük icraattırlar.)

b. Bu tefekkür neticesinde kâinat sarayındaki hikmetli intizamı müşahede eder.

c. Bu müşahade ile imanını tecdid ve tenvir eder. (Namazın her rekatında her şehadet getirildiğinde iman tazelandığı gibi, **amentü billahi...** ile başlayan ve altı

---

iman rüknüne imanı ifade eden kelamın da her okunuşunda iman tazelenmiş olur. Nur Külliyyatı'ndan iman hakikatlerinin izah ve ispatı hakkındaki her bahis okundukça da iman taklitten tahkike varır ve tahkiki imanın hadsiz mertebelerinde terakki eder.)

d. Bu müşahede neticesinde de Cenâb-ı Hakk'ın birliğine şehadet ederek bu şehadeti kelamiyle ilan eder.

16. Saltanat-ı Rububiyet'in dellalı ve mübelliğ-i marziyatı ve kitab-ı kâinatın tercüman-ı âyâtı olan Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm'ın risaletine şehadet etmek demek olan mağrib namazı:

Bu ifadede Peygamber Efendimiz (asm.) şu üç sıfatla tavsif edilmiştir:

a. Saltanat-ı Rububiyet'in dellalı olmak:

Rububiyet, Allah'ın her şeyi safha safha terbiye ederek en güzel, en faydalı ve en mükemmel şekle getirmesi demektir. Allah, Rabbü'l-âlemîn'dir. Yani bütün âlemleri O terbiye etmiştir. Kâinatta O'nun terbiye etmediği hiçbir varlık yoktur. İşte **saltanat-ı Rububiyet** ifadesi bize bu saltanata ders vermektedir.

Resul-i Ekrem Efendimiz (a.s.m) âlemdeki hikmetli terbiye fiillerini ve haşmetli icraatları en mükemmel olarak okumuş ve okutmuş, saltanat-ı Rububiyetin dellalı olmuş ve insanların nazar-ı dikkatini bu saltanata çekerek olanları ibadete ve itaate davet etmiştir.

b. Mübelliğ-i marziyat olması: Habib-i Kibriya Efendimiz (asm) Cenâb-ı Hakk'ın hangi işlerden, sözlerden ve hallerden razı olduğunu, emir ve yasaklarını, neyin helal neyin haram olduğunu bütün insanlara tebliğ etti. Onlara, Kelam-ı Rabbanî vasıtasıyla imanın şartlarını, ubudiyetin esaslarını, yaratılışın sırrını ve hikmetin inceliklerini ders verdi.

c. Kitab-ı kâinatın tercüman-ı âyâtı olması: Bu kâinat, üzerinde ilahî isimlerin ve sıfatların yazıldığı mücessem bir kitaptır. Resul-i Ekrem Efendimiz (asm) kâinatın ne mana ifade ettiğini, insanın neci olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini izah etti. Cenâb-ı Hakk'ın varlığına ve birliğine delil olan bütün afakî ve enfüsî delilleri en mükemmel şekilde okudu ve okuttu.

Dipnotlar:

- (1) bk. [Sözler, Yirmi Dokuzuncu Söz, İkinci Maksat.](#)
- (2) bk. [Mektubat, Yirminci Mektup, Birinci Makam.](#)
- (3) bk. [Sözler, Yirmi Dördüncü Söz, Beşinci Dal.](#)
- (4) bk. [age., Otuz Üçüncü Söz, İhtar.](#)